

บทคัดย่อ

โครงการการวิเคราะห์นโยบาย มาตรการ และการบังคับใช้กฎหมายในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อม: กรณีศึกษาผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ในสาธารณรัฐประชาชนจีน มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อวิเคราะห์นโยบายและมาตรการการจัดการซากผลิตภัณฑ์ฯ ของจีน ประเมินประสิทธิผลของการบังคับใช้กฎหมาย และถอดบทเรียนจากประสบการณ์ของจีนเพื่อแก้ไขปัญหาการจัดการซากผลิตภัณฑ์ฯ ในประเทศไทย ด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งประกอบด้วย การทบทวนตัวบทกฎหมาย และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อวิเคราะห์รูปแบบของทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง (Theory of Change หรือ ToC) ของนโยบายจีน

ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการซากผลิตภัณฑ์ฯ ของจีนมีการเปลี่ยนแปลงหลังจากการออก “กฎว่าด้วยการบริหารการนำซากผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ไฟฟ้าและอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์กลับมาใช้ใหม่และกำจัด” (กฎ China WEEE) ในปีพ.ศ. 2552 การประยุกต์ใช้หลักการผู้ผลิตเป็นผู้รับผิดชอบ (Extended Producer Responsibility หรือ EPR) ในรูปแบบของการจัดเก็บค่าธรรมเนียมจากผลิตภัณฑ์ที่อยู่ในบัญชีรายชื่อเข้าสู่กองทุนของรัฐเพื่อนำไปอุดหนุนการรีไซเคิลซากผลิตภัณฑ์ฯ ของโรงงานที่ได้มาตรฐาน ทำให้หน่วยงานที่รับผิดชอบและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับห่วงโซ่ของการกำกับดูแลสินค้าต้องทำงานเชิงบูรณาการตามประเด็นปัญหามากขึ้น แตกต่างจากการทำงานแบบเดิมที่แยกส่วนตามหน้าที่ของแต่ละหน่วยงาน

สำหรับผลการบังคับใช้กฎหมายพบว่า กลไกทางการคลังนั้นมีปัญหา แม้จะสามารถกระตุ้นให้มีการเก็บรวบรวมซากผลิตภัณฑ์ฯ เข้าสู่ระบบจมน้ำอัดอากาศเก็บรวบรวมตัดเทียบกับประเทศพัฒนาแล้วในช่วงแรก แต่การขาดดุลของกองทุนที่จัดตั้งขึ้นตามกฎ China WEEE ก็ทำให้รัฐต้องพักการจ่ายเงินอุดหนุนตั้งแต่ปีพ.ศ. 2560 ส่งผลให้เกิดการชะลอตัวของระบบ แต่ก็ยังไม่ถึงกับหยุดชะงัก เนื่องจากกลไกในการวางแผนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของระบบรีไซเคิล ตลอดจนการให้ใบอนุญาตและการตรวจสอบมาตรฐานมีความเข้มงวดทำให้ผู้ประกอบการยังคงปฏิบัติตามเงื่อนไขการทำงานขั้นต่ำ เพื่อรักษาใบอนุญาตของโรงงานไว้หรือขายกิจการให้กับผู้ประกอบการรายใหญ่ที่เข้ามาควรวรรณกิจการ

ประสบการณ์ของจีนเป็นบทเรียนให้กับประเทศไทยว่าการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมต้องอาศัยการบูรณาการระหว่างหน่วยงานของรัฐอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในการพัฒนาและบังคับใช้กฎหมาย ซึ่งต้องออกแบบโครงสร้างให้มีความคล่องตัวสามารถปรับเปลี่ยนได้ทันต่อสถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี โดยสำหรับการจัดการซากผลิตภัณฑ์ฯ นั้นจำเป็นต้องสร้างแรงจูงใจในการเก็บรวบรวมซากผลิตภัณฑ์เข้าสู่ระบบพร้อมกับการยกระดับและควบคุมมาตรฐานการรีไซเคิลของโรงงานอุตสาหกรรมให้เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

คำสำคัญ: ขยะอิเล็กทรอนิกส์ ความรับผิดชอบของผู้ผลิต ระบบเศรษฐกิจหมุนเวียน การรีไซเคิล การทำให้เกิดความทันสมัยเชิงนิเวศ นโยบายสิ่งแวดล้อม